

УДК:
331.105.6

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=21
Бр. 3 / 2009.
стр. 193-208.

*Дубравка Стајић**

Институт за политичке студије, Београд

ДЕМОКРАТСКИ ОДНОСИ СОЦИЈАЛНИХ ПАРТНЕРА: НОРМАТИВНИ ЗАХТЕВИ И РЕАЛНОСТ**

Сажетак

Демократска функција институција социјалног дијалога је у кризи, као последица приватизације, сиромаштва грађана и слабе привреде. Узрок није светска економска криза. Социјална функција државе је резидуална, у складу са неолибералном идеологијом. Тумачење социјалне политике у лексикографском облику. Незадовољство грађана у Србији може довести до социјалног бунта који институције више не могу контролисати.

Кључне речи: социјални партнери, незадовољство грађана, социјална држава, социјална политика, резидуална политика.

1. ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ

Реч “демократија” је вероватно једна од највише злоупотребљених појмова током протеклог 20. века. На демократију су се позивале недемократске владе и политичке партије, а највиши степен очекивања у бившим социјалистичким земљама исказан је управо према демократским вредностима: слободи мишљења и изражавања мишљења, демократском политичком и синдикалном

* Виши научни сарадник у ИПС у Београд

** Рад је настао у оквиру научног пројекта “Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошког развоја Републике Србије.

плурализму. У првој декади 21. века већ постоји довољна временска (не увек и историјска) дистанца, која омогућава реалније оцене домета, реалног значаја и могућности демократског уређења друштва, државе и њених институција. мерења појединих сегмената демократских процеса, као што је испитивање политичких ставова грађана пред парламентарне изборе, представља рутинску праксу у друштвима дуготрајне вишестраначке традиције, а у Србији ова истраживања редовно се обављају дуже од једне деценије. Њихови резултати, међутим, омогућавају оцену само једног дела друштвених промена – да су грађани активни чланови или присталице различитих политичких странака. Колико је демократска свест уграђена у различите институције, у реалне друштвене односе (рад судова, Народне скупштине, управе, образовних институција) не може се утврдити ограниченим квантитативним мерењима, јер су то процеси дугог трајања.

Питање демократских односа међу предузетницима, запосленим и држави има сложенији карактер од политичких права и слобода. Ту се не ради о политичкој вољи, већ о директном сучељавању реалне економске моћи власника капитала са лицима која за њих обављају конкретан посао. Домаће законодавство заснива се на оним европским стандардима који претпостављају задовољење услова: 1) остваривање права и обавеза послодавца и запослених; 2) технолошки услови који гарантују безбедност и заштиту здравља запослених на раду; 3) заштита права запослених путем слободе синдиканог организовања. То су нормативно постављени основи и претпоставке демократских економских односа, утврђени законима и колективним уговорима.

У пракси постоје реални проблеми, који су делимично производ процеса транзиције и заједнички су свим бившим социјалистичким земљама, а проблеми који значајно карактеришу процес транзиције у Србији указују на тешкоће у остваривању економске демократије. Стручна мишљења и изванредан број стручних радова указују не само на нехат државе у стварању и заштити права и правичности у сфери привреде и односа у свету рада, већ на низ незаконитих поступака који су довели у питање легитимитет и легалитет саме приватизације, тиме битно нарушавајући и односе социјалних партнера.

Бивши министар за рад, запошљавање и социјалну политику Слободан Лаловић истиче следеће проблеме: “Занемаривање

стварних проблема привреде и грађана изазвало је ерозију кључних елемената политичког, економског и социјалног система, што повратно девастира основне функције државе. Њено деловање се, поред осталог, изражава кроз остваривање социјалне сигурности грађана (здравствени и пензиони систем, осигурање за случај незапослености и социјална заштита) и омогућавањем функционисања здравства, образовања, државне управе, војске, полиције и других сегмената који су од општег значаја. Да би држава остваривала ове функције, потребан је одређен прилив средстава у фондове и у буџет. Ако пара нема, или их нема довољно, држава не може да испуни своје обавезе у целини или делимично”.¹⁾

Лаловић критикује садашњу владу да свесно занемарује привреду, посебно производњу, јер би политичар требало да “разговара са радником који ради месец дана за десет хиљада, да гледа гладне у очи, да се сукоби са интересним групама”. Закључак аутора је “када услед неспособности власти оборите кредитни рејтинг земље на минус, ви се у ствари ишчлањујете, и упадате у круг маља у којима је сиромаштво хронично, а неразвијеност судбина”.

Критика приватизације, као узрока незапослености и осиромашења широких слојева садржана је и у ставовима социолога др Вере Вратуше у чланку “Приватизација без легитимитета”. Аутор износи резултате истраживања које је Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду спровео још новембра 2003. године, а где су постављена питања о ставовима испитаника о приватизацији. У овом истраживању само 19% испитаника је у потпуности подржало, док је велика већина испитаника била против приватизације електродистрибутивних предузећа (71%), институција здравствене заштите (68%), јавних предузећа за водовод и канализацију (67%) и прераду нафте (62%). Петина испитаника предлагала је да набројана предузећа и установе остану у мешовитом власништву, са мањинским уделом приватног капитала од 49%. Ово су резултати истраживања које је спроводила социолог В. Вратуша,²⁾ а истраживање на репрезентативном узорку које је обавио Центар за образовање, истраживање и приватизацију Уједињених гранских синдиката “Независност” у сарадњи са италијанском организацијом Progetto Sviluppo, у 50 приватизованих предузећа, показује да 62,5% испитаника нису задовољни ефекти-

1) Слободан Лаловић, Лични став, “Коцкање с будућношћу”, *Данас*, 27-28.06.2009. стр. 5.

2) Упор. чланак В. Вратуша, “Приватизација без легитимитета”, *Политика*, 19.06.2009. стр. 14.

ма приватизације. Синдикати јавних предузећа указивали су током 2004. и 2005. године на лоше ефекте поделе јавних предузећа на мање делове (производна и дистрибутивна предузећа). Вратуша истиче: “Синдикалне вође у јавним предузећима, које су у претходном периоду указивале на лоше ефекте распарчавања великих система јавних служби на јединице производње, преноса и локалне дистрибуције и њихове потоње приватизације у западноевропским земљама, почеле су да своју пропагандну делатност преусмеравају на доношење новог закона о јавним предузећима. Уместо радикалних захтева за законску забрану приватизације природних монопола од стратешког значаја почели су да се неселективно залажу за трансформацију свих јавних предузећа у акционарска друштва не би ли тиме убрзали поделу бесплатних деоница.

Утисак да је доиста дошло до ове промене у ставу руководства синдиката према приватизацији јавних предузећа индиректно потврђују и налази истраживања које је спровео Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду у лето 2007. године. Упоређивање података из ове и претходне анкете 2003. указује да су се чланови синдиката 2003. чешће противили приватизацији јавних предузећа од испитаника који нису чланови синдиката, док се 2007. ситуација преокренула.”³⁾

Налаз из 2007. године показује пораст присталица поделе јавних предузећа на делове, претварања у акционарска друштва да би се поделиле бесплатне акције запосленима и бившим запосленима (пензионерима). Тиме су се синдикати јавних предузећа заложили за парцијални интерес једне мање групације запослених (2001. године запослени у јавним предузећима чинили су 11,7% од укупног броја запослених у Србији), а против јавног интереса већине грађана. Суштински то јесте победа капитала над подељеним групама запослених, уз помоћ синдикалних руководства великих јавних предузећа.

Вера Вратуша указује да је светска економска криза 2008. године довела до преиспитивања неолибералног модела организовања и деловања привреде, и последично до повратка кејнзијанским решењима: подржавању великих монополистичких јавних предузећа, као и државној интервенцији и успостављању контроле над финансијским сектором. Утолико више постоји практична потреба

3) Ibid., стр. 15. Исти истраживач припрема монографију *Трећи пут*, у којој ће детаљно образложити резултате приватизације, социјалне последице и могућност преузређења законодавства и односа у свету рада.

за преиспитивањем овог модела, који је у Србији допринео сиромашењу привреде и грађана. Вера Вратуша сматра да је метод убрзане приватизације претворио Србију у “презадужено полуколонијално тржиште за увозну робу, готово затрпе властите индустријске производње и разбаштињеног, обесправљеног, осиромашеног и незапосленог становништва”.⁴⁾

Сиромаштво и ауторитарно деловање политичке елите са становишта знања и познавања будућих вредности које треба да прихвати већина становништва, у супротности је са задатим реформским циљевима приватизације. Подсећамо да су политичка образложења приватизације 2001. године била:

- законитост приватизације;
- транспарентност (јавност);
- развој привреде кроз нови инвестициони циклус малих и средњих предузећа.

Прва два циља су великим делом у пракси дезавуисана, деловањем државних органа (стечајних органа, трговинских судова, законодавним актима скупштине Републике Србије), док развој и демократски развој великог броја малих и средњих предузећа отежава практична чињеница да су престала да постоје велика предузећа као центри производње, за које су ова мала предузећа везана технолошки, организационо и економски. Напротив, створени су монополи, у трговини и производњи, који гуше мале произвођаче и онемогућавају равноправну тржишну утакмицу оним предузетницима који репрезентују привреду Србије – дакле, привреду којој по природним и економским карактеристикама одговара овај тип предузећа.

Стварање монопола после 2001. године праћено је низом злоупотреба права запослених – од ситних кршења права на дневни, недељни и годишњи одмор, до суспензија, отказа уговора о раду зарад запошљавања политичких истомишљеника и чланова оне политичке странке коју предузетник – власник предузећа, финансира. О партиократији у области политичких и државних односа писали су, поред других, и др Драган Суботић, мр Петар Матић и други истраживачи. Најтеже је доказати повезаност између политичке елите и предузетника, што представља не само спрегу политичких и економских интереса, већ и најјачу препреку поштовању права запослених, а тиме и стварању демократске атмосфере за решаа-

4) Оп. cit. стр. 15.

ње различитих ситуација унутар поједине компаније. Демократски односи унутар предузећа, као што су показали савети запослених у земљама тржишне привреде током 70-тих и 80-тих година протеклог века, увек су били претпоставка и основ ширења демократије на институције социјалног дијалога на највишем националном нивоу.

Социолог Дарко Маринковић истиче: “Синдикална борба је увек – експлицитно или имплицитно – обухватала и политичке циљеве. Наравно, у различитим фазама синдикалне борбе политички циљеви су били у различитој мери заступљени, и уразбичитој мери видљиви и препознатљиви на ојавној равни (...) Савремено доба карактеристично је по динамичном померању тежишта синдикалне борбе са класичних ревандикативних ка питањима стратегије социјално-економског и технолошког развоја дрштва, која су у својој основи политичка питања”.⁵⁾

Економска демократија претпоставља уређену правну државу, чије уставне и законске темење настоје да остваре све владе после промена 2000. године. Међутим, правна, а посебно социјална држава, или држава са јасно дефинисаним социјалним функцијама, није могућа у условима акумулације капитала, стварања високих профита на штету основних права запослених, већ раније сам питала да, по званичним подацима из последњег квартала 2008. године, 75% запослених у Србији има зараду нижу од просечне, која је тада износила нешто преко 32.000 динара, односно мање од 400 евра. Држава није обезбедила ефикасне механизме контроле и санкциониња послодаваца који не извршавају обавезу уплате обавезног здравственог и пензијског осигурања. Штавише, од 1. јула 2009. године, број запослених који ће изгубити право на основне здравствене услуге због неизвршења ове обавезе послодаваца биће већи од 30.000 лица.

У условима неизвршавања основних обавеза послодаваца, а присутног масовног мобинга запослених, и то не само у приватном већ и у јавном сектору, не могу се институције посредовања у социјалном дијалогу назвати демократским. Оне ће то постати када у пракси буду остварени они односи запослених и послодаваца какви постоје у развијеним тржишним привредама. Добра радна атмосфера је предуслов за висок радни учинак, а санкције су по-

5) Дарко Маринковић, “Синдикати и политичке ставке у транзицији” у: *Политичка ревија*, бр. 2/2009, стр. 41.

следње средство које руководиоци примењују према запосленима. У већини европских законодавстава постоји и мера опомене запосленом, док је у демоћој пракси присутна ароганција руководећег особља, недостатак тимског рада и претња отказом као најчешће средство радне дисциплине.

Светска економска криза довела је до масовног гашења радних места у најразвијенијим земљама Европске Уније, у Јапану, и наравно у САД одакле је криза и потекла. У пракси се поново показала једна од основних законитости капитализма, посебно карактеристична од времена прве индустријске револуције и постанка капитализма као светског система – а то је његов *циклички развој*, који карактеришу фазе успона и фазе рецесије и економске кризе.

Државна интервенција, у нашим условима има нужно карактер *мере економске интервенције*, а не стварања високог степена заштите грађана и привреде од деловања тржишних законитости. У протеклим годинама приватизације, средства од донација су великим делом завршила у поседу физичких лица. Средства која су, по одредбама Закона о приватизацији, била предвиђена за даљи подстицај развоја малих и средњих предузећа као и за инфраструктуру, утрошена су за материјалне расходе и зараде запослених у јавном сектору. Уколико је смањивања домаћа привреда (министар Лаловић, 2 “привреда малаксава”), утолико је растао број запослених, пре свега у локалној самоуправи и републичкој управи. Ни почетак светске економске кризе није подстакao највише органе власти да ангажују научни потенцијал земље у дефинисању *стратегије привредног развоја*, која би започела *јавним редовима на инфраструктури*, како би се тиме оживела домаћа привреда, упознали незапослени и створила боља економска па и политичка атмосфера у земљи.

Ово су само назнаке најопштијих мера за оживљавање привреде и људских ресурса, које треба операционализовати низом прецизнијих пословних, финансијских и других мера како би се створило поверење у државу као гаранта права из рада, права на рад и људско достојанство грађана, и из тих општих услова створили специфични услови рада, поверења и сталне организационе повезаности и заједничког деловања државе, удружења послодаваца и синдиката, као представника интереса запослених.

У одређивању демократског карактера деловања државе, постоје јасни показатељи којима се утврђује демократски капацитет

државе у области рада: прво, је заштита права из рада, што је надлежност инспекције рада, друго, је судска заштита у случају тежег кршења права запослених од стране послодаваца. У оба случаја ради се о праву појединаца или о колективном праву. Пример за колективно право запослених, које представља истовремену и паралелну обавезу послодавца, утврђена чл. 16. тач.2. Закона о раду (Сл. гласник РС 61/2005), који изричито обавезује послодавца да “запосленом обезбеди услове рада и организује рад ради безбедности и заштите живота и здравља на раду, у складу са законом и другим прописима”. Ова одредба се крши веома често, и у пракси је протеклих година забележен велики број случајева неадекватних услова рада, о чему постоје евиденције инспекција рада, документација организација синдиката, почев од синдикалних организација у предузећима до републичких централа синдиката. У пракси је доказано да послодавци корумпирају инспекторе, те је неједнакост грађана пред законом очигледна последица економске неједнакости послодаваца и за послених, али и последичне небриге државе да различитим мерама утиче на отклањање пропуста који доводе до тешких последица – повреда, трајног оштећења здравља, умањене радне способности па и смртног исхода, као последица тешких повреда на раду.

У стручној литератури из области радног права у нас нема адекватних стручних ставова, који би омогућили државним органима да врше своја овлашћења брже и ефикасније. Такође, овде се може дати и једно шире тумачење вредносног става државе према запосленима, као лицима која су не само дужна да раде у отежаним и неадекватним условима, већ да је чињеница запослености и радног односа, са свим правима која проистичу из њега (здравствено и пензијско осигурање) нека врста привилегије, у односу на масу незапослених и тиме дискриминисаних грађана. У земљама Европске Уније далеко је одмакао процес *креирања услова рада*, који подразумевају температуру, различито осветљење, рекреацију запослених. Продужетак радног времена за послодавце у великим компанијама створио је обавезу да *улажу новац* у побољшање и хуманизацију радних услова. У пракси домаће привреде, профит се остварује на штету здравља запослених, а држава не делује превентивно, него тек када наступе теже последице. Демократичност односа у свету рада може се проверавати и на примеру мирног решавања радних спорова.

У складу са препорукама Европске социјалне повеље, праксом европског хомогенизованог радног законодавства, донет је Закон о мирном решавању радних спорова (Сл. гласник РС 125/2004), који на веома јасан и сажет начин регулише ову материју. Омогућено је да неутрални орган, односно арбитража, размотри спор између послодаваца и запослених, било да се ради о индивидуалном или колективном радном спору. Одредбе закона су веома прецизне – о саставу арбитраже, начину доношења одлука, роковима и примени начела *решавања спорова мирним путем*, што је још једна тековина економске демократије, за разлику од класичног радног спора који је скуп и спор, а често не задире у суштину проблема. Упркос добрим намерама законодавца, решавање спорова мирним путем потпуно је маргинализовано у пракси. Основни узрок одређивања запослених на тежи и скупљи пут остваривања њиховних права, појединачних и колективних, јесте примена високог степена насиља у свакодневном радном процесу, од стране менаџера и послодаваца, што онемогућава мирно решавање спорних односа.

Више истраживања, која су обављале различите институције, показала су да у Србији постоји изражен страх од губитка запослења. Истраживања из 2009. године потврдила су претходне налазе. Радници незадовољни применом социјалног програма и другим кршењима својих појединачних и колективних права примењују различите облике протеста, укључујући и самосакаћење. То је одраз очајања, немоћи и доказ непостојања поверења у правну државу. С тога у једном синдикалном гласилу постоји следећа констатација: “У Србији судбина радника којем је повређено право из рада, а он покуша да га ипак оствари, често личи на мит о Сизифу”.⁶⁾ У истом тексту децидирано се тврди да “протеклих година држава није предузимала одговарајуће законске мере заштите права оних који имају посао (радно време, уплата доприноса социјалног осигурања, заштита на раду и слично), а посебно контроле рада и незаконитих отказа”.⁷⁾

Аутор текста оцењује да је овакво понашање послодаваца у времену светске економске кризе мотивисано пребацивањем трошкова кризе на раднике и све групације запослених. Поверење запослених у правосудје као мериторно, непристрасно и објективно, дошла је до пуног изражаја у пролеће 2009. године, када су медији

6) “Сизиф у Србији”, уводни текст, *Синдикални повереник*, 30.6.2009. бр. 3124-3125, стр. 2.

7) *Op. cit.* стр. 2.

објавили да је једно министарство наложило другоме (Министарство финансија Министарству правде) обуставу свих радних спорова. Судови суде по основу Устава, закона и других прописа, те је ово пример недозвољеног мешања извршне власти у надлежност судова. Аутору овог текста није познато да су се у пракси других земаља у транзицији појавили случајеви таквог притиска на правосуђе директно, индиректно на запослене и синдикате. Овим је повређено не само уставно право грађана на судску заштиту, већ и принцип поделе власти и независности судства. Радни спорови, по одредби чл. 196. Закона о раду, морали би да буду окончани у року од шест месеци од подизања тужбе. У пракси, њихово вишегодишње трајање обесмишљава суштину брзог и ефикасног решења ове врсте спора.

У ширем контексту расправе о демократској природи институција везаних за социјални дијалог и односе послодаваца и запослених, наведени примери су доказ да ће процес демократског деловања и суштине институција трајати дуго. Иницијатива о обустави радних спорова престала је због реаговања јавности. Међутим, отпуштања запослених, нерешени спорови настали због неиспуњених обавеза нових власника које они имају по основу социјалног програма у поступку приватизације, остају и даље проблем у пракси.

Последице систематског нарушавања индивидуалних и колективних права запослених могу бити теже и озбиљније него што претпостављају функционери законодавне и извршне власти у Србији. Уколико је на нивоу Социјално-економског савета владе Републике Србије постигнут социјални пакт о томе да неће бити отпуштања запослених, а са стране синдиката да ће бити обустављени штрајкови и протести, сама пракса оспорава такав споразум, управо због кршења људских права запослених, због ширења сиромаштва међу запосленима, незапослености и незнања. Њихово учешће било је мирно у оквиру организоване колоне коју су чинили представници више синдиката. Могло би се догодити да та манифестација буде последњи мирни покушај демократског манифестовања незадовољства запослених. А масовно незадовољство може се лако манифестовати у облику *социјалне експлозије* коју руководства синдиката више неће моћи да контролишу, а још мање да сузбију. Будући да незадовољство има дуготрајне узроке, држава је имала довољно времена и различите механизме, укљу-

чујући и поменуте институције, да реагује у складу са принципом правичности. неспособност или реална немоћ да предузме мере у циљу заштите грађана који не поседују капитал и њихових људских грађанских права из рада, може довести до последица које су супротне прокламованим политичким циљевима: уместо да Србија прераста у лидера Западног Балкана у привредном, политичком, културном и сваком другом погледу, може се догодити да постане проблематична држава којој су неопходне мере помоћи Европске Уније и других правно-политичких ентитета.

Светска економска криза показала је слабе стране тржишне привреде и нужност усклађивања односа рада и капитала. Социолог Нада Новаковић сматра да је кршење права запослених тако често, јер је уграђено у правни систем: “Најважнији узроци кршења економских и социјалних права запослених у Србији су системске природе. То значи да је радно и социјално законодавство тако (не) намерно конципирано да запосленима “одузима” нека од основних цивилизацијских достигнућа, а друга им намеће у име успешне транзиције и регионалних и ширих интеграција”.⁸⁾ Компетентну оцену радних спорова и улоге државе у регулисању односа послодавца и запослених дао је адвокат Милојица Цвијовић, који се већ три деценије бави заступањем запослених у радним споровима: “Овај народ, па наравно и радници, изгубили су поверење у готово све институције и државу. Много се очекивало након рушења Милошевићевог система. Људи су веровали да долази време обећане правне државе. Очекивало се да ће много тога кренути набоље. Што се радника тиче, догодило се да је њима кренуло обрнутим смером. Они су и даље обесправљени”.⁹⁾

Незадовољство процесом и резултатима поступка приватизације добија све шире размере. Уместо ефикасне и модерне привреде, са значајним бројем малих и средњих предузећа, јачањем домаћег капитала, смањивањем незапослености, српска привреда је урушена. Дошло је до дезиндустријализације у читавим окрузима, привреда се враћа на ранији ступањ занатске привреде. Светска економска криза доводи у питање радна места и права запослених у развијеним земљама Европске Уније. У условима погоршавања кризе, европски синдикати позивају се на право на закључивање колективног уговора (Шведска). Поређење организованости,

8) *Синдикални повереник*, оп. cit. стр. 5.

9) *Синдикални повереник*, оп. cit. стр. 8.

стручности и припремљености синдиката за кризне ситуације показује реалну слабост српских синдиката. То, наравно, не значи да је држава јака, а за њено правно, демократско и социјално деловање потребан је дуготрајан процес.

Демократско регулисање односа у свету рада отежано је деловањем светске економске кризе. Предузетници су протеклих година релативно лако добијали кредите за почетак своје делатности, док су током 2009. године услови кредитирања отежани, између осталог поскупљењем кредита (камата са 6% на преко (% на годишњем нивоу). Протеклих година било је много стихијског покретања малих и средњих предузећа. Често је предузетник започињао делатност без ваљаног бизнис плана, без анализе тржишта, потенцијалних купаца, добављача робе, без квалификованог и способног менаџмента. У пракси, са таквим пословним инпутом, следовао је неуспех, који послодавци најчешће покушавају да надокнаде повећаном радном експлоатацијом запослених (убрзавање рада, прековремени неплаћени рад и слично), што је чест узрок мобинга,¹⁰⁾ о коме сам писала у часопису Пословна економија. У српској привреди створени су монополи у свим најпрофитабилнијим привременим делатностима, чиме је сужен витални простор за развој малог и средњег предузетништва. Управо је економска криза прилика да се улаже у мала и средња предузећа, да се озбиљније приступа покретању производње и регулисању односа између послодаваца и запослених. Штрајкови нису увек оправдано средство побољшања положаја запослених, али њихово учестало организовање и јавно незадовољство грађана јесу сигнал да у самим предузећима, приватизованим или новооснованим, постоје организациони, посебни и финансијски проблеми, који се исказују кроз сукоб запослених са пословодством. Зато је решавање ових проблема задатак послодаваца, и предуслов да се регулишу односи на нивоу привредних грана и привреде као делатности, која ствара материјална добра и омогућава раст запослености и стандарда становништва, а не проблеме и губитак. Са становишта дугорочнијег посматрања транзиционих процеса, Србија постаје проблем западног Балкана, уместо да у многим областима буде водећа земља. Ово је разлог за озбиљно разматрање и стални дијалог послодаваца и синдиката. У

10) Дубравка Стајић, “Мобинг и савремено пословање”, *Пословна економија*, год. 2, бр. 2, вол. 3, 2008, посебно стр. 230-231.

правим чињеницама економске стварности писао је Снежана Грк у чланку “Србија у зони рецесионог сумрака”.¹¹⁾

2. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

Природно право заснива се на идеји да сваки човек има право на основу природног реда ствари. Вековима се заснивало на идеји заштите идеје правичности којом се заступа живот појединца у складу са људским достојанством, што значи одбрану од самовоље владара и узурпација права појединца од стране позитивног права конкретне државе. Ова идеја у новијем времену проширила се и на право на рад, као и права из рада.

Демократска улога државе процењује се на основу њене способности да мирним путем разрешава друштвене сукобе, који великим делом имају узрок у немоћи појединаца и друштвених група да остваре своје интересе. Тако и један од новијих лексикона АБЦ Демократије,¹²⁾ утврђује да појам демократске државе није могуће дефинисати без њене социјалне димензије. Међутим, како показује и одредница “социјална политика”, тај сегмент демократског деловања државе зависи од идеолошког тумачења и глобалне идеологије на којој је утемељено конкретно друштво. Опште поимање социјалне политике подразумева *ублажавање противуречности* насталих деловањем тржишта и других фактора на појединце, осмишљавање и задовољење људских потреба путем координације радних и животних услова осигурања за случај повреде на раду, подстицање друштвеног развоја, осмишљавање различитих инструмената (фондови осигурања за случајеве различитих ризика). Социјална политика, како се наводи у поменутој одредници, у наци се одређује као: “1. Колективна или друштвена потрошња, 2. политика животног стандарда, 3. брига за друштвене делатности (образовање, здравствена и дечија заштита, мировинско и инвалидско осигурање, осигурање у случају незапослености и друго), 4. социјална заштита приликом природних непогода (земљотреси, поплаве и слично) или особних невоља (болест, инвалидност, старост, смрт), 5. облик и начин усмеравања друштвеног развоја комплементарних економија политици.”¹³⁾

11) Види: Снежана Грк, “Србија у зони рецесионог сумрака”, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2009, стр. 149-170.

12) Лексикон темељних појмова политике: абецеда демократије, уредили Иван Прпић, Жарко Пуховски, Маја Узелац, Сарајево, 1994. стр. 81.

13) *Op. cit.* стр. 132.

Идеолошки утемељене разлике између социјалне политике усмерене од стране либерално/неолиберално одређене државе, у пракси се исказују као *утилитарна социјална политика, резидуална*, у смислу да појединац треба сам да се брине за задовољавање својих потреба.

Редистрибутивна социјална политика карактеристична је за модел државе благостања у земљама – чланицама Европске Уније, у периоду 1950-1990. године. Она се заснива на идеји правичности, једнаких шанси свих чланова за постизање личног стандарда и квалитета живота (право на школовање, избор посла, зарада која обезбеђује комфортно становање, здравствену заштиту и накнаду у случају незапослености). Чланови друштва, сем тржишне утакмице, прихватају одговорност и солидарност за случај индивидуалних и колективних ризика, али и одговорност за мање успешне појединце, кои нису способни за ту утакмицу (болесни, инвалиди, лица са посебним потребама). Овај смер развоја социјалне политике настао је и развија се у периоду владавине странака социјалдемократске оријентације. Глобализација и светска економска криза увелико сужавају права запослених, незапослених и прималаца социјалне помоћи. Емпиријска сазнања показују да, због географске и економске изолованости, најмање рестрикције функција социјалне државе у данашњем свету је претрпела Аустралија.

Већина земаља које су прошле процес приватизације оријентисале су се ка *резидуалној* социјалној политици и одговарајућој улози државе, не из начелних доктринарних разлога, већ због пада производње, незапослености и осиромашења становништва и државе. Њихова актуелна политика у сфери заштите статуса запослених и незапослених углавном се креће у овим оквирима, са изузетком Словеније која због малобројног становништва представља изузетак, а не карактеристичан пример метода решавања ових проблема. Српско друштво је већ двадесет година изложено тешким политичким, економским и државним поремећајима, те је и то обавезивало политичку и синдикалну елиту да реализују промишљенију социјалну политику, којом би заштитили најрањивије групе у друштву. Одговорност државе исказала би се благовременим и јавним (транспарентним) изношењем података о тешкоћама, ризицима и негативним странама приватизације. То би био допринос државе њеној демократској функцији државе свих грађана.

ЛИТЕРАТУРА

Чланци

- Синдикални повереник, 3124-3125, 30.6.2009.
- Сизиф у Србији, стр. 2
- Процес као агонија, стр. 3
- Октази и плате пред оптуженичком клупом, стр. 4
- Право се не купује, стр. 5.
- Штит је снажан синдикат (Нада Новаковић, социолог), стр. 5.
- Брже до правде (Дејан Костић, директор Републичке агенције за мирно решавање радних спорова), стр. 7.
- Политичка ревија бр.2/2009, ИПС, Београд

Књиге

- Лексикон темељних појмова политике: абецеда демократије, уредили Иван Прпић, Жарко Пуховски, Маја Узелац. – Сарајево, Фонд Отворено друштво Босне и Херцеговине, 1994. стр. 184.

Dubravka Stajic

Institute for Political Studies, Belgrade

**DEMOCRATIC RELATIONS BETWEEN SOCIAL PARTNERS:
NORMATIVE DEMANDS AND REALITY**

Summary

The author established the problems of democracy within social partners in Serbia. However, the social dialogue all into crisis, as the result of problems of privatisation, poor state of numerous citizens, and weak economy. My opinion is that all of these problems gone from the inner problems, they are not caused from the side of world economic crisis. The social function of the state is residual, through the neo-liberal ideology. In the end of the article, the author gave the definition of social policy through the encyclopaedia's form.

Key words: social partners, dissatisfaction of citizens, social state, social policy, residual policy.

Овај рад је примљен 24. марта 2009. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. јула 2009. године.